

ته‌گه‌ره‌گانی به‌رده‌م کارنامه‌ی چاکسازیه ئابوورییه‌که‌ی حکومه‌تی کوردستان

06-10-2019

نووسه‌ره‌گان

ناوه‌ندی لیکۆلینه‌وه‌ی رووداو

کورتە : مه‌سروور بارزانی، سه‌رۆکوه‌زیرانی هه‌ریمی کوردستان له‌دوای هاتنه‌سه‌رکاری رایگه‌یاند که به‌نیازه چاکسازیه‌کی به‌رفراوانی ئابووری و دارایی ته‌نجامبات و رووبه‌رووی گه‌نده‌لی ده‌بیته‌وه. له 13 برگه‌ی سه‌ره‌کی کارنامه‌ی حکومه‌تی نوێی هه‌ریمی کوردستان، 10 برگه‌یان راسته‌وخۆ تایبه‌ت‌بوون به‌ که‌رتی دارایی و ئابووری و ئه‌و 3 برگه‌که‌ی دیکه‌ش ناراسته‌وخۆ په‌یوه‌ست‌بوون به‌ چاکسازیه ئابوورییه‌گان. پرسیار لێره‌دا ئه‌وه‌یه که ته‌گه‌ره‌گانی به‌رده‌م به‌رنامه ئابوورییه‌گانی حکومه‌ت چین و کابینه‌ی نوێ ده‌توانیت چیبکات هه‌تا ئه‌و به‌رنامه‌یه سه‌ربخات؟

بەرایە

مەسرور بارزانی، سەرۆکۆهزیرانی هەریمی کوردستان لەدوای هاتنەسەرکاری رایگەیاندا کە بەنیازە چاکسازییەکی بەرفراوانی ئابووری و دارایی ئەنجامدات و رووبەرۆوی گەندەلی دەبێتەو. لە 13 بڕگە سەرەکی کارنامەتی نوێی هەریمی کوردستان، 10 بڕگەیان راستەوخۆ تاییەتبوون بە کەرتی دارایی و ئابووری و ئەو ۳ بڕگەکی دیکەش ناراستەوخۆ پەیوەستبوون بە چاکسازییە ئابوورییەکان. پرسیار لێرەدا ئەوەیە کە تەگەرەکانی بەردەم بەرنامە ئابوورییەکانی حکوومەت چین و کابینەتی نوێ دەتوانن چێکات هەتا ئەو بەرنامەییە سەریخات؟

کارنامەتی حکوومەت بۆ چاکسازیی ئابووری

توندوتۆڵکردنی کەرتی گشتی، ناوەرۆکی کارنامەکی مەسرور بارزانییە کە ئەگەر سەرکەوتووێت جێبەجێبکێت، دەتوانن بێتە ھۆکاری کەمکردنەوی خەرجییەکانی حکوومەت. بەتایبەتی لە خالی یەکەمی کارنامەکی، جەخت لەوەکراوەتەو "لەرێگە چەسپاندنی یاسا و دروستکردنی ئەنجومەنی راژە و ئامادەکردنەوی پرۆژە یاسای چاکسازی و ئاردنەوی بۆ پەرلەمان بە فۆرمیکی تازە و گونجاو، کار بۆ ئەوە دەکەن چاکسازی لە کەرتی وەزیفەتی گشتی، لە موچەخۆر و خانەنشین بەدیھینن."

کابینەتی هەشتەمی حکوومەتی هەریمی کوردستان کاری لەسەر چاکسازی لە کەرتی گشتیدا کرد و هەرچەندە خولی پێشووی پەرلەمانی کوردستان پەسەندیکرد، بەلام بەھۆی نارەزایی لە ناوەرۆکی ئەو چاکسازییە، پرۆژە یاساکە گەرێندرایەو پەرلەمان و لەبەرئەوھە جێبەجێنەکرا. حکوومەتی نوێ جەخت لە باشترکردنی ئەو پرۆژە یاسایە دەکاتەو بەرپارە تاوێکو ناوەرەستی مانگی ئەیلول رەوانەتی پەرلەمانی بکات. لەھەر حالەتیکدا، بەپێی لێدوانی بەرپرسی حکوومەتی هەشتەم و هەندێ لە پەرلەمانتاران خولی پێشووی پەرلەمان کە داکوکیان لە پرۆژە یاساکە پێشتر دەکرد، جێبەجێکردنی ئەو چاکسازییە کە کاریکی وەھا ئاسان نیە، دەبێتە ھۆکار بۆ کەمکردنەوی خەرجییەکانی حکوومەت بە بری 100 ملیۆن دۆلار کە بۆ مووچەتی مووچەخۆران تەرخانی دەکات.

حکوومەتی نوێی هەریمی کوردستان لە چوارچێوەی کەمکردنەوی خەرجییەکانیدا هەنگاویکی دیکەتی ناو. وەک ئەوەی لە خالی چوارەمی کارنامەکیدا ھاتوو، "ئەنجامدانی ئیفا و سەفەر و بەستنی گۆنگرە و گۆنفراس، بەپێی پێویستی دەبێت و رێگە لە بەھەدەردانی سامان و خراپ بەکارھێنان و بەلاپرێدا بردنیک لەم بوارانەدا دەگرن."

ھەموو ئامانە هەنگاوی ئەرێن بۆ کەمکردنەوی خەرجییەکانی حکوومەت، بەلام لە کارنامەتی حکوومەتی هەریمی کوردستان سەبارەت بە زیادکردنی داھاتەکان، ئامازە بە رێکخستەو سێستمی باج لە هەریمی کوردستان دراو و دەلێت، ھەولەدەن لەرێگە رێکخستنی باج و رێگریکردن لە خۆدزینەو لە پێدانی باج، داھاتەکانی ناوخۆ بەرزیکەنەو.

تەگەرەکانی بەردەم حکوومەت

لە راستیدا کەمکردنەوی خەرجییەکان و ھەولدان بۆ زیادکردنی داھاتەکان پێویستن بۆ ئەوەی کە حکوومەت سامان و سەرچاوەی زیاتری دارایی بەردەستبێت بۆ ئەوەی کە درووشمە سەرەکییەکانی جێبەجێبکات کە بریتین لە باشترکردنی خەزەتگوزاری بە ھاوڵاتیان، باشترکردنی ژێرخانی ئابووری هەریمی کوردستان وەک ژێرخانی کارەبا و ئاو و رێگاوبان و باشترکردنی بازاری کار و دۆزینەوی ھەلیکار کە پێویستی بە سەرمایەییەکی زۆر ھەیە. حکوومەتی هەریمی کوردستان ناتوانن ئەو سەرمایە دەستبخت، ئەگەر پشکیکی دادوەرەنەتی لە بودجەتی عێراقدا نەبێت. بەھیوای وەرگرتنی پشکیکی زیاتر لە بودجەتی فیدرالی، بەرپرسی حکوومەتی هەریمی کوردستان رایانگەیاندوو کە ئامادەن ئەوتی بەرھەمھێنراو لە هەریمی کوردستان رادەستی بەغدا بکەن. ھەرچەندە بەپێی بەرپرسی حکوومەتی هەریمی کوردستان و بەرپرسی حکوومەتی عێراق بێت لێکنزیکبوونەو باش ھەبە لەسەر بابەتەکانی پەیوەست بە بودجە و نەوت، بەلام ھێشتا بەکرداری ئەم دانووستاندانە دەستیانپینەکردوو. لەگەڵ ئەوھەشدا دوو حکوومەت رایانگەیاندوو کە بۆ دەستپێکردنی دانووستاندەکان لێژنە تاییەتیان پێکھێناو.

سەرکەوتنی حکومەتی هەرێمی کوردستان بەندە بەو هی که تاجەند لەگەڵ حکومەتی عێراق لەسەر پرسە داراییەکان و پرسە نەوت دەتوانیت بگاتە رێککەوتن. ئەگەر هاتوو حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدرالی عێراق نەتوانن تاوێ کوو پەسەندکردنی پرۆژە یاسای بودجە ی سالی 2020 رێککەون، ئەوا بەردەوامی پەيوەندییە داراییەکانی هەرێم و ناوەند بەشیوازی ئیستا ئەستەم دەبیت. ناپەزایەتیەکان لە ئاستی پەرلەمانی عێراق و لەلایەن پارته عێراقییەکان بەردەوامە لەسەر ئەو هی که حکومەتی هەرێمی کوردستان هەرچەندە نەوتەکی خۆی رادەستی بەغدا نەکردوو، بەلام بەشیک لە پارهی بۆ دەرواوت بۆ تەواکردنی مووچە ی فەرمانبەران.

حکومەتی هەرێمی کوردستان مانگانە 880 ملیار دینار دەداتە مووچە ی فەرمانبەران، ئەمە جگە لەو بودجە ی هی که پێویستە دابینی بکات بۆ بەرپوێبردنی حکومەت و فەرمانگەکان و پرۆژە خزمەتگوزارییەکان. بەلام ئەو پارە ی هی بەغدا رەوانە ی دەکات، نیو هی مووچە ی مووچە خۆرانە که بری 450 ملیار دینارە.

لەکاتیگدا که دابینکردنی مووچە ی فەرمانبەران گەورەترین تەحەدای حکومەتی هەرێمی کوردستانە و ناچارە داھاتی فرۆشتنی نەوت و ئەو پارە ی هی که لە بەغداوہ بۆی دیت کۆبیگاتەوہ بۆ ئەو هی مووچە ی فەرمانبەران پێدات، سەقامگیری ئابووری هەرێمی کوردستان بەندە بە رێککەوتنیکی دادوہرانە لەگەڵ حکومەتی ناوەند. ئەگەر ئەمە رووئەدات، ئەک تەنیا حکومەت ناتوانیت هیچ خالیگ لە کارنامەکی جیہ جیہکات، بەلکوو مەترسی هە یە که سەقامگیری ئابووری و سیاسی لە هەرێمی کوردستان تیکجیت و دووبارە حکومەتی هەرێمی کوردستان نەتوانیت مووچە ی فەرمانبەران بە تەواوہتی دابینکات. ئەمە ئەگەری هە یە شکستیکی گەورە بۆ کابینە ی مەسرور بارزانی بەدوای خۆیدا بەینیت، جگە لەو هی که دەبیتە هۆکار بۆ ئەو هی ناکوکی سیاسی لە هەرێمی کوردستان زیاتر بیت.

تەنانەت لە باشترین حالە تدا ئەگەر هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدرالی لەسەر پشکیکی دادوہرانە بۆ بودجە ی هەرێمی کوردستان رێککەوتن، بۆ نموونە ئەگەر پشکی هەرێمی کوردستان بەرزبکریتەوہ بۆ 17% ی راستە قینە، ئەوا هیشتا زۆرە ی بۆ دابینکردنی مووچە ی مووچە خۆران دەرواوت و ریزە ی هی که می دەمینیتەوہ بۆ وەبەرھێنان و پەرە پیدانی ژیرخانی ئابووری هەرێمی کوردستان.

ئەنجام

بەکیگ لە بژاردەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەو هیە که جگە لە زیادکردنی پشکی ئیستای خۆی لە بودجە ی عێراق لە سالی داھاتوو، دەتوانیت داوای پشکیکی دادوہرانە بکات لەو قەرز و یارمەتیە داراییە دە یان ملیاردۆلارییە که ولتانی بیانی لە ئەمریکا و ئەوروپا بەریتانیاوہ بگرە تاوہ کو ولتە ئاسیاییەکانی وەک چین و ژاپون پێی دەدەن. ئەوہ جگە لە قەرز ی چەند ملیار دۆلاری بانکی جیھانی و سندووقی نێو دەوڵەتی دراو که تا ئیستا حکومەتی هەرێمی کوردستان لەو سەرچاوہ داراییانە بێ بەشبووہ.

بژاردە ی هی دیکە ی حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەو هیە که هاوکات لەگەڵ چاکسازییە داراییەکان لە کەرتی گشتیدا، بە شیوازیکی راستە قینە هەولی پشخستنی کەرتی تاییبەت و راکیشانی سەرمایە ی بیانی بدات. بۆئەمەش هانی بێوینە ی وەبەرھێنە رانی ناوخۆ و بیانی بدات و گۆرانکاری لە یاساوریساکانی پەيوەست بەو بواردە بکات.

حکومەتی هەرێمی کوردستان سەرەتا پێویستە لەرووی داراییەوہ سەقامگیری و لانیگەم مووچە ی فەرمانبەران لە کاتی خۆیدا دابەشکات و پاشان، هەولی گەران دەوہی متمانە بە بازاری ناوخۆ بدات و لەگەڵ ئەوانەش، بەشیوازی جیددی چاکسازییە ئابووری و داراییەکانی جیہ جیہکات.